

Att skriva om « nordens nord » : bildernas konstruktion, mötet med verkligheten och ställning inom det litterära fältet

**Konferens vid Lorraines Universitet i Nancy (Frankrike), 15-17 november 2018
(Deadline för förslag till bidrag 2018-03-31)**

Från och med 1970-talet har forskningen kring begreppen „nord“ och „nordlighet“ utvecklats betydligt, i samband med geografins uppvärdering inom humaniora. Tack vare bland annat Louis-Edmond Hamelins studier om norra Canada har föreställningen om en „nord“ som omfattar hela området runt polen tagit form. Området kännetecknas av gemensamma drag och har givit upphov till liknande framställningar, vilket innebär att varje trakt i denna helhet numera kan studeras som en beståndsdel av helheten.

Vad är det som i detta sammanhang menas med « nordens nord » ? Uttrycket ska påminna om att nord och nordlighet är både relativa och absoluta begrepp. För en sicilian ligger Milano « i norr », medan det ligger « i söder » för en Hamburgbo. I Skandinavien har Tyskland länge uppfattats som „det stora grannlandet i söder ». Om man å andra sidan passerar en viss breddgrad och närmar sig polen och vet att man inte ska kunna förflytta sig ännu längre norrut, då blir nord till ett absolut, som ger sig tillkänna objektivt genom klimatet, växterna eller längden på dagarna och nätterna. I motsats till bestämningen av öst och väst, som beror på en geografiskt godtycklig internationell överenskommelse, herrörande från en historiskt på Europa centrerad syn – eller till och med, enligt Edward W. Said, en huvudsakligen på Storbritanien [och Frankrike] centrerad syn (om meridianen 0° vore Irkutsks i stället för Greenwichs, då skulle New York befinna sig i Fjärran Östern, vilket vore i och för sig lika meningsfullt eller meningslöst som det som gäller idag) – , resulterar polernas läge uteslutande av astronomins och fysikens lagar.

Man kunde ibland få ett intryck att det alltid är andra människor som bor i norr – eller i söder – och att varje samhälle spontant uppfattar sitt land som världens mitt. I vissa fall motverkas dock en sådan självbild av den subjektiva kartläggning av jorden som större samhällen påtvingar de mindre. Sicilianerna och skandinaverna betraktar sig som européer ; som sådana ser de på sig själva som söderbor, respektive nordbor (i Europa), sällan däremot som Afrikas nordbor eller Sápemis söderbor. Så har skandinaverna skapat bilder av sig själva som nordbor. Ändå anser de som lever i Skandinavien mest tätbefolkade trakterna att regionerna på högre breddgrader utgör ett särskilt område som skiljer sig från deras eget. Det är sådana områden som här kallas för „nordens nord“. Med detta uttryck menas alltså både en subjektiv tankekonstruktion och en objektiv verklighet: det betecknar å ena sidan de trakter som ligger norr om det som kallas för Norden i Europas mer eller mindre självutnämnda centrala regioner, å andra sidan de trakter som bara har obebodda land norr om sig, eller själva dessa obebodda land.

Ska man undersöka « nordens nord » med hjälp av texter, då blir ju reseberättelserna självskrivna forskningsobjekt, eftersom det var de som förmedlade de historiskt första kontakterna med de ifrågakommande regionerna. Härvid konfronteras man dock omedelbart med de svårigheter som möter en varje gång man ska använda sig av vare sig skrift- eller bildokument som gör anspråk på

att föreställa en för läsaren eller åskådaren främmande verklighet: Författaren har upptäckt främmande saker genom det egna jaget, så att han/hon ofrånkomligt förbisett vissa aspekter av dessa saker, övervärderat andra och misstolkat ett och annat. Därtill kommer att han/hon anpassar sin redogörelse till målpubliken, som receptionsteorierna påpekat.

Vi får dessutom påminna om en självklarhet: förutsättningen för en reseberättelse i egentlig betydelse är att en resa ägt rum. Är resmålet utomordentligt svårt nått, då måste samhället som den resande hör till medverka direkt eller indirekt för att resan ska kunna bli av. Lögonfallande är det på 1800-talet och i början av 1900-talet, men det konstateras även under andra skeden. De stora upptäcksresorna mot okända trakter främjas och stöds av ideologier, eller helt enkelt av dagens mode. Av vetenskapliga kunskaper och tekniska redskap som möjliggör dem, av lika nödvändiga ekonomiska resurser, som oftast går på höga belopp. Av entusiastiska människor och kretsar som utgör ett stark psykologisk stöd för det äventyrliga projektet. Därför är det viktigt att granska den historiska, politiska, sociala, vetenskapliga bakgrunden till expeditionerna mot „nordens nord“.

Obestridligen bär reseberättelserna spår av en ort, en tids, en social klass mentalitet, som uppenbarar sig i den skrivandes yttranden, men man får inte för den skull frånkänna dem informativt värde. När de publicerades rapporterade de om nytt för det samtida samhällets publik och bidrog till att ändra detta samhälles världsbild. En analys av sådana texter kan bygga på hypotesen att de flesta står i samband med sin tid utan att bara vara dess passiva alster.

Författaren till en reseberättelse konstruerar en bild av de land han/hon besöker. Han/hon har rest med vissa förutfattade föreställningar. Men han/hon även konfronteras i viss mån med ortens verklighet, vilket kan förändra hans/hennes tidigare syn på saker och ting. Fakta lär envisas med att vara det de är. Det gör de i synnerhet i de mycket kalla regionerna, där det att fel bedöma verkligheten kan kosta livet. Upptäckandets förlopp förefaller bestämmas huvudsakligen av två vektorers verkan, den medhavda mentala bilden och konfrontationen med det verkliga. Reseberättelsen är antagligen resultatant. Vi tänker studera båda vektorer och deras samspel.

Det är dock inte bara reseberättelserna som ansvarar för den dominerande bilden av „nordens nord“ i det eller det samhället, de kanske inte ens spelar huvudrollen i denna bilds sammansättning. Fiktionerna, eller olika fantasier, nyttjar gärna dessa trakter, gör dem till bakgrunden för sina historier, beskriver och bedömer dem. De avlägsna landens skildring baseras ibland på direkta upplevelser, men även på andra- eller tredjehandsinformationer, eller helt enkelt på vitt spridda allmänna föreställningar.

Naturligtvis måste man också uppmärksamma själva „nordens nord“ textproduktion. Eftersom de ifrågakommande regionerna är glest befolkade – och i vissa fall inte har någon befolkning alls – har de bara alstrat ett relativt lågt antal skriftliga eller muntligt traderade texter, vilka har dessutom upp till nyss varit så gott som okända utanför de orter där de uppstått. För att bara nämna två exempel: den samiska litteraturen publiceras inte, med några få enstaka undantag, före 1900 och den har länge – lite – lästs bara i Skandinavien; vad den inuit litteraturen beträffar, då är det först i slutet av 1900-talet den börjar sprida sig. (De första översättningarna av grönländska litterära texter till franska utgavs från och med år 2015 av Presses de l'Université du Québec med Daniel Chartier som redaktör.) Förmodligen ger dessa litteraturer, precis som andra, uttryck för divergerande tendenser och både ser den världsdelen där de uppkommit som jordens medelpunkt och påtvingas, eller tillägnar sig, eller bestrids de föreställningar om sin världsdelen som kommer utifrån. När poesin och berättelserna från „nordens nord“ idag äntligen har blivit tillgängliga för en bredare publik, är det bara till gagn att räkna dem till de texter om jordens nordligaste land som ska analyseras.

Varje författare kan givetvis med hjälp av sin fantasi skapa ett land som påstås tillhöra « nordens nord » och inte har någonting med stereotypa föreställningar att göra, men inte heller med verkligheten. Uppenbarligen ägnar sig de av mycket få människor kända regionerna utmärkt till att framställas som uppfunna världar bortom den verkliga. Hur använder sig sagorna, science-fiction och den fantastiska litteraturen av dessa okända delar av jorden ?

Ofta får författarna av fiktion och av reseberättelser (här får vi påminna om att inte alla som skriver reseberättelser är skönlitterära författare) utbyte av varandra. En romanförfattare som ämnar ha « nordens nord » som spelplats för ett verk läser som regel upptäcktsresandenas berättelser. Ibland beger han/hon sig själv dit, ibland publiceras till och med hans/hennes reseberättelse före eller efter romanen. Jämförs texterna med varandra, så kan det i vissa fall hjälpa till att belysa det intrikata förhållandet mellan verkligheten, verklighetsförnimmelsen, det litterära fältets regler och det literära skapandet.

Den planerade konferensen förstår sig som en del och en fortsättning av de forskningsarbeten om de nordligaste regionerna som utvecklats och genomförts inom litteraturvetenskapen och humaniora under de sista 20 år. Det kan hänvisas till, bland annat, postdoktoranderseminariet vid universitetet Kiel *Imaginatio borealis*, som från och med år 2001 har gett ut tidskriften *Imaginatio borealis – Bilder des Nordens, Artic Discourses* som redigerades av Anka Ryall, Johan Schimanski och Henning Howlid Wærp (Newcastle 2010), det av Anka Ryall redigerade temanumret *Arctic Modernities (Acta Borealia: A Nordic Journal of Circumpolar Societies 33, 2, 2016)* den av Stéphanie Bellemare-Page, Daniel Chartier, Alice Duhan och Maria Walecka-Garbalinska redigerade boken *Le lieu du Nord*, som kom ut 2015 hos Presses de l'Université du Québec och de 3 huvudsakligen franskspråkiga volymer *L'Image du Sápmi [Sápmis bild] (2009-2013)* som redigerats av Kajsa Andersson och ges ut av universitetet i Örebro. De av forskningsgruppen LIS från Lorraines universitet arrangerade konferenserna « Winter is coming » (2016) och « Voyages illustrés aux pays froids » (« Illustrerade resor mot kalla länder », 2017) behandlade också delvis temat. Tack vare dessa och andra undersökningar har det så småningom blivit möjligt att tydliggöra de motiv och idéer som oftast ingår i begreppet nordligheten, hur fakta behandlas och sätts samman av inbillningsförmågan som frambringer mallar till bilder som får stor acceptans och används flitigt under en längre tid.

Konferensen om « att skriva om nordens nord » ämnar för sin del, som redan påpekat, studera verken i samband med den å ena sidan historisk-sociala, å andra sidan litterära bakgrunden för deras utarbetande. Är den undersökte eller framställde orten « nordens nord », så kommer de skrivande från olika håll. En rad av dem kommer från de engelskspråkiga områdena. Vid den planerade konferensen önskar vi fokusera texter på franska, tyska och nordiska språk.

Bidragen ska vara på 25-30 minuter. Arbetsspråken under konferensen är engelska, franska och tyska. Förslag till bidrag (250 till 500 ord) ska skickas tillsammans med en kort presentation av författaren före den 31 mars 2018 till arrangörerna:

Prof. Dr. Annie Bourguignon (Université de Lorraine / Nancy): annie.bourguignon [at] univ-lorraine.fr

Prof. Dr. Daniel Chartier (Université du Québec à Montréal): daniel.chartier [at] uqam.ca

Dr. Konrad Harrer (Université de Lorraine / Nancy): konrad.harrer [at] univ-lorraine.fr

Bidragen kommer att publiceras. Arrangörerna svarar för bidragsgivarnas boende. Deltagarna står själva för resan och konferensavgiften (40 €).

Den vetenskapliga kommittén

Kajsa Andersson, Universitet i Örebro
Bergur D. Hansen, Universitetet på Färöarna
Birna Biarnadóttir, Islands universitet
Annie Bourguignon, Lorraines universitet
Sylvain Briens, Paris-Sorbonne-universitet
Daniel Chartier, UQAM (Québecs universitet i Montreal)
Alain Guyot, Lorraines universitet
Karin Hoff, Universitetet i Göttingen
Malan Marnersdottir, Universitetet på Färöarna
Thomas Mohnike, Universitetet i Strasbourg
Henning Howlid Wærp, Universitetet i Tromsø

Organisationskommittén :

Annie Bourguignon, Lorraines universitet / Daniel Chartier, UQAM (Québecs universitet i Montreal) /
Alain Guyot, Lorraines universitet / Konrad Harrer, Lorraines universitet / Myriam Renaudot,
Lorraines universitet / Cécile Chamayou-Kuhn, Lorraines universitet